

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертацията на Евангелос Компарудис на тема:

Медицината в пост-консуматорското общество: философски преглед

Дисертационният труд е в обем от 190 страници. Той е разделен на увод, шест глави, всяка от които снабдена с отделен увод и заключение, и общо заключение, което представлява мини-автореферат на текста. Накрая са добавени и няколко илюстративни приложения. Библиографията обхваща 191 заглавия, което надхвърля обичайния брой в дисертации, аспиращи към степента „доктор“.

Основна цел на дисертацията, както е посочено на с. 10 в нейния текст, е да се посочат – във философска перспектива – определени аспекти, свързани с биологическите и социалните науки, на медицинските практики в пост-консуматорското общество. Можем да говорим за под-цели или, по-точно, за задачи, които трябва да се решат с оглед постигането на поставената цел. На първо място, предприема се опит за дефиниране на съвременното общество, характеризиращо се с високи технологии и цифровизирана инфраструктура, като пост-консуматорско. Акцентът тук трябва да падне върху промените, свързани с една нова концепция за стока, както и върху формите на неговите безусловни инвестиции, символните измерения, които то може да придобие, и как то се възпроизвежда. Второ, описват се промените във възприятието за време и пространство, като от една страна времето се свива и субектът е въввлечен в една мигновенност или незабавност на времето, а от друга страна всички жизнени форми се втечняват, ако използваме терминологията на З. Бауман. Идентичността на битието придобива нов статус, на трето място, което се отлива в анализа на термина „скица“ и следващата от неговото приложение лична безличност в отношенията между хората, превърнати в абстрактни статистически единици благодарение на различни форми на превръщане (по Маркс) и поради това ставащи правдоподобни реалности, но не неподправени такива. Такова общество не само произвежда и разпространява информация, а и дезинформация, най-вече от елитите, целящи манипулиране на останалите хора. Затова, четвърто, трябва да се реши задачата за разкриването на механизмите, чрез които тези превръщания се осъществяват. Накрая, трябва да се вземат предвид възможни алтернативи за преодоляване на доминиращите форми на означаване, използвани от елитите. За целта се навлиза в полето на изчислителната невронаука, както я нарича авторът, и се изследва дали нейният редукионизъм може да бъде преодолян от теорията за огледалните

неврони, която предлага нова трактовка на интерсубективността. Поставя се въпросът за ролята на лекаря и пациента в днешно време в светлината на дилемата обективност-субективност, т.е. дали лекарят трябва да основава своята диагноза и лечение на обективните данни, възприемайки пациента като болно тяло, или има модели, в които лекарят притежава знание за субективните преживявания на пациента. От това следва и въпросът как животът на пациента се променя поради взаимодействията със средата, физическа и социална, и как социалните и културните убеждения влияят на отношението лекар-пациент. Следващите задачи, които дисертацията се опитва да реши, са свързани с отговори на въпросите за философията на медицината като възможна самостоятелна област, с промените в знанието вследствие на появата на т.нар. големи данни и дали мисленето чрез абдукция и корелация може да замени обичайното хипотетико-дедуктивно разсъждение в медицинската логика. Тук списъкът може да се продължи с допълнителни въпроси, произтичащи от вече посочените и по този повод искам да кажа, че дисертацията би спечелила, ако кръгът на обсъжданите въпроси би бил стеснен и подреден според традиционните деления във философията на (социална) онтология и епистемология, от една страна, и етика, от друга. В този си вид дисертацията, наред с достойнството да обглежда важни въпроси на съвременната медицинска практика, страда от преизобилие на теми и концепции.

В раздела за използваните методи всъщност не се намира информация за такива. В това отношение саморефлексията е затруднена именно от натрупването на почти безкрайни въпроси за същността и механизмите на пост-консуматорското общество в аспекта на пораяданите от него медицински практики. Ако аз трябва да резюмирам методологията на дисертацията, това е херменевтичен анализ на множество (важни) текстове, третиращи посочените вече проблеми. Налице е и сравнителен анализ между различни автори, за чийто подбор мога да кажа, че е релевантен и достатъчно академично представителен.

В първата глава, озаглавена „Увод. Към аспектите на пост-консуматорството“, е предложен общ преглед на прехода от общество на производители към общество на консуматори. Базисните автори тук са Ф. Лиотар, Ж. Бодриар и З. Бауман. Като централна концепция за пост-консуматорското общество се използва текст на А. Гънгов. За съжаление, не виждам тук анализ на противоречието, което характеризира етиката на консуматорството, а именно предписанието за труд и предписанието за консумиране, които от гледна точка на ограниченията в трудовата активност биха налагали

ограничения в консумирането, но обратното, консумирането се насърчава за сметка на производство. Иначе конкретните аспекти на пост-консуматорството, застъпени от посочените автори, са реконструирани добросъвестно и адекватно. Най-голям интерес представлява възпроизвеждането на концепцията на А. Гънгов, базирана на приложение на Марксовата методология на анализ на обществото към съвременността. Теорията за превърнатите форми се използва за формирането на понятието за правдоподобие или подобие на неподправената реалност, което става реално в практическата дейност. Ако правилно го схващам, това е социалната форма на виртуална реалност. Тя превръща хората в няколко вида социални актьори, превръщащи се в абстрактни статистически единици. Те „работят“ като инвеститори, гласоподаватели, протестъри и данъкоплатци. С това важни компоненти на тяхната собствено човешка същност се губят, което позволява манипулирането им за целите на социалното управление или по-скоро доминиране. Това прави с човека пост-консуматорството. Това става в частта „От идентичност към скица“ където се изследват личностните трансформации в резултат на генералната социална оформеност. Тук особен интерес представлява въвеждането на аспектите на тази трансформация с помощта на анализа на произведения на съвременното изкуство, а именно два филма на режисьорите Вон и Тарантино. Тук е анализът на промените във възприятието за време и пространство и отражението им върху личността. В началото е понятието за съвместно присъствие. Обективизирането и моментаризирането на времето водят до лична безличност, в която се разтваря интересубективността. Това все пак оставя известна доза ценност на членовете на пост-консуматорското общество, а анализът, който доказва това, е много добър. С това общата социална онтология, приета от автора, завършва, и се преминава към конкретизирането ѝ.

Втората глава се нарича „Етика, значение и смисъл в пост-консуматорското общество“. Тук се изследва как значението и смисълът се произвеждат, като анализът на този процес започва от класическата феноменология на Хусерл и херменевтиката на Гадамер към приложението им върху възприятията за време, история, традиция, разбиране и същността на другия. По отношение на последния аспект, според очакванията, авторът се базира на Е. Левинас. Всъщност отделеното пространство на Хусерл е незначително, сравнено с реконструкцията на основните понятия на херменевтиката в разбирането на Гадамер. Приложението към анализа на пост-консуматорското общество води до интересни резултати. Символната вселена на

обитателя на пост-консуматорското общество е изкривена и води до дистанциране на хората един от друг. Затова приоритетът на другия за конституирането на идентичността на субекта е предложен като позитивна алтернатива. Общото заключение обаче е, че съществуват методи, чрез които манипулацията и дезинформацията се разпространяват от елитите към редовите хора и позволяват доминирането на първите на статистическите единици, които представляват последните. Основният механизъм е взаимодействието между център и периферия в социален смисъл и в контекста на времето като „сега“. Предлага се нова форма на междучовешко разбиране, която авторът нарича взаимно вглеждане. И тук отново илюстрацията е чрез произведение на кинематографичното изкуство. Така наречената диференциална другост вероятно противостои на мета-означаването като средство за доминация и манипулация. Тук е привлечен и анализ на фрагменти от Хегел, които показват преобръщането на свет в пост-консумеризма и посочват като лекарство за това саморазвитието на съзнанието, основано на разума. Това е едно връщане към просветителските идеали, което не съм сигурна, че е добра алтернатива в дигиталната епоха. По-скоро би трябвало да говорим за нови когнитивни и практически умения, свързани с изследването и изясняването на предразсъдъците и типичните поведенчески схеми, които биха могли да бъдат коригирани на основата на новите форми на целепологане.

В третата глава с метафоричното заглавие „Автопортрет в невронното огледало“ се изследват предпоставките, допусканията и следствията на невронауката, определена като изчислителна и редукионистка. Тя, в разбирането на автора, лансира възможността за генериране на теории за функциите на мозъка, които „подлежат“ съзнанието, основани на идеята за невронни мрежи. Критикува се връзката с изкуствения интелект като теория в смисъл, че човешкият интелект се приравнява към изкуствения и се издига претенцията съзнанието да е сводимо до мозъчна активност. Тук не виждам основания да се правят негативни изводи за опитите на невроучените да симулират такива специфични функции като емоции и въображение. Това, че невронауката още не е постигнала впечатляващи резултати, не е ефект от погрешни предпоставки, а от недостатъчно време за развитие. Поне това е така според интерпретацията на невронауката, към която аз се придържам. Аргументи, че редукионизмът е погрешен, не са дадени. Дадени са само описания на дефицити в редукионисткото обяснение. Като алтернатива е посочена теорията за огледалните неврони на Ризолати и съавтори. Колкото и тази теория да претендира, че обяснява интерсубективността и способността на хората да четат на меренията на

другите и така да се ориентират в социалните взаимодействия, тя среща много сериозна опозиция. Критиците ѝ твърдят, че огледалните неврони са стандартни интерневрони и че симулацията почива на други принципи (телесни движения), а не на директен пренос. Позоваванията на Мерло-Понти са исторически остарели.

Четвъртата глава е логическият център на тежестта на дисертацията и тук приведените теории и тяхната оценка заслужават висока оценка. Заглавието е „Обективно и субективно медицинско разсъждение: философски преглед“. Тук се изследва как философията на медицината, в терминологията на Т. Кун, създава загадки, поставя проблеми и изгражда парадигми. Добре е разгледан въпроса за автономността на философията на медицината. Проследен е дебатът физикализъм-дуализъм, но за мое разочарование се взема страната на дуализма. Представените аргументи не са достатъчно убедителни метафизически, но се базират на реални противопоставяния в практиката на медицинското разсъждение, респективно диагностициране и евентуално лечение. Твърди се, че физикализмът схваща тялото като болна същност, за която лекарят придобива обективни клинични данни, върху които гради диагнозата, лечението и прогнозата. Дуализмът, напротив, центрира вниманието върху субективните преживявания на пациента за болестта му и върху взаимодействията с със средата – социална, работна, религиозна и т.н. (с. 166 от дисертацията). Смятам, че включването на личния опит на пациента е съвместимо с физикалистското тълкуване на медицинската теория, стояща в основата на диагностицирането, лечението и прогнозирането. Все пак трактовката на автора заслужава внимание, защото е базирана на хуманистични, етически издържани принципи. Разглеждат се различни модели на медицинско разсъждаване, като бейсианския например (и още три) и се изтъкват аргументи в полза и срещу тях. Използват се автори като Касел, Енгел и Фос, като поантата е да се търси по-добро разбиране на пациента и разкриване на неговите субективни усещания за болка и страдание. Акцентира се на моделите, които предлагат корекции на биомедицинския модел.

Петата глава – „Влиянието на големите данни върху медицината“ започва с общото въздействие на тази данни върху биологическите науки и след това отива към изследване на въпроса как те променят нашите медицински подходи и допринасят за усъвършенстването на прецизността в медицината. Анализират се методи като издирване на данни, машинно учене и дълбинно учене откъм тяхното приложение в медицината и най-вече откъм тяхното философско значение за по-доброто разбиране на

човешката природа и нейното проявление в медицинската практика. Отделено е място и ролята на Интернет. На фона на тези съвременни явления се прави исторически преглед на таксономията на болестите в медицината и се проследява как тя се променя в резултат на новите развития. Типично философско е изследването на границите на тези нови методи и това, какво те могат да ни дадат като познание за човека. Емпирично ли е това познание и ако да, нуждае ли се то от хипотетико-дедуктивни допълнения, т.е. от по същество рационалистически техники? Авторът предлага да се преразгледа тезата за мотивирането на медицинското разсъждаване от данните и да се замени то с хипотетико-дедуктивното и, евентуално, следвайки предложенията на А. Гънгов, с абдуктивното, при което хипотезите се верифицират или отхвърлят от експерименти. Накрая се прави кратък преглед на дебата между натурализъм и нормативизъм и се взема страната на нормативизма. Показано е добро познаване на материята, макар и в сравнително ограничен обем.

В шестата глава – „Информационното общество и новата форма на въплътеност“ се засягат специфични философски проблеми, които имат и онтологически, и епистемологически характер. Целта тук е да се представят различните промени в нашия опит с въплътеността, дължащи се на новите информационни, виртуални и роботехнически технологии. Описват се и техните морални и политически ефекти. Във връзка с това се разглеждат понятия като телесна трансформация и сексуалност, като анализът се структурира около шест категории: тела, управление на тялото, трансформирани тела, виртуални тела, медицински тела, сексуални тела и трансхуманни тела. Политическият ефект е описан през призмата на формите на управление на тялото, като събиране на лични и биометрични данни и тяхното използване за масово надзираване и мярка за дефиниране на идеалните стандарти на нашия социален живот. Това е един критичен поглед в защита на традиционната етика в нейното съвременно изразяване. Например, обсъдени са трансплантациите на органи и донорството, както и сериозните въпроси, които те повдигат във връзка с изменението на нашия субективен опит за тялото ни, за разбирането на живота, и за естествените ни ограничения. Критически се обсъжда и въпросът за самата същност на медицината: съществува ли тя, за да се грижи за нас, да лекува и да облекчава болките ни или има за цел подобряването на човешката раса? Отговорът на докторанта клони към първата алтернатива. Като аргументи са приведени различни нови медицински практики,

например програмите за активно стареене. Привлечени са и феминистки теории за човешката природа. Взема се отношение и към въпроса за трансхуманизма.

Заклучението представя накратко направеното в отделните глави и в този смисъл не изпълнява докрай стандартните функции за сумиране и оценка на постигнатото в дисертацията. В някакъв смисъл то изглежда като повторение на увода. Ще повторя, че саморефлексията в дисертацията не е достатъчно задълбочена. Това обаче не намалява достойнствата на работата.

Същото важи и за формулировката на приносите. Те са по-скоро описание на изследваните проблеми, отколкото оценка на постигнатите решения. Биха могли да се изразят по-стегнато и по-концептуално. Като цяло обаче съм съгласна с тях. Дисертацията наистина представлява един всеобхватен обзор на съвременните медицински практики като отражение на особеностите на консуматорското общество. Източниците се познават добре, езикът е богат и експресивен. Обсъжданите проблеми са реални и адекватни на епохата, която преживяваме в момента.

Въз основа на казаното дотук ще гласувам убедено с „да“ за присъждането на Евангелос Компарудис на образователната и научна степен „доктор по философия“.

27.04.2021

София

Проф. дфн Анета Карагеоргиева